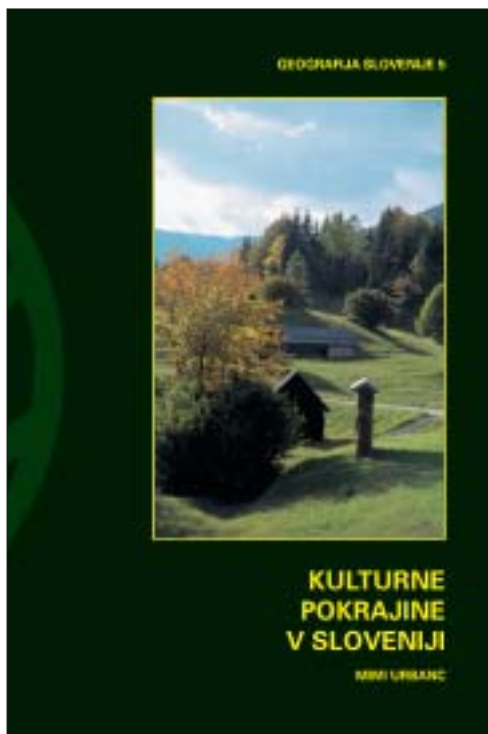

KNJIŽEVNOST**Mimi Urbanc:****Kulturne pokrajine v Sloveniji****Geografija Slovenije 5**

Ljubljana 2002: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 224 strani, ISBN 961-6358-64-2

Knjiga *Kulturne pokrajine Slovenije* je izšla kot peta v zbirki *Geografije Slovenije*. Gre za knjižno priredbo avtoričinega magistrskega dela *Poskus tipologije podeželskih kulturnih pokrajin v Sloveniji*, ki ga je uspešno zagovarjala spomladi leta 2002. Predmet obravnave je v slovenski geografiji novost, še prav posebno težo pa mu lahko pripišemo zaradi dokaj jasno predstavljene in podrobne razmejitve med predmetoma preučevanja geografije in krajinske arhitekture. Med obema vedama se je namreč, kot je pozornemu bralcu slovenske geografske periodike prav gotovo znano, pojavil nič kaj prijeten nesporazum o pojmovni ustreznosti razumevanja in razločevanja uporabe izrazov *pokrajina in/ali krajina*. Ali gre za eno in isto zadevo ali za filigransko odmerjene razločke, avtorica skozi podrobno predstavitev koncepta pokrajine in krajine, kulturne geografije in kulturne pokrajine (v različnih vsebinskih sferah, v različnih geografskih šolah in pri raznih avtorjih) spregovori dokaj nazorno in sistematično v uvodnem delu knjige, razdeljene na deset poglavij. Bogato opremljeno delo krasi in dopolnjuje kar 145 slik (zemljevidov, grafikonov, shem in fotografij), vsebino pa pojasnjuje še 36 preglednic.

Kulturna pokrajina je rezultat vzajemnega delovanja naravnega okolja in človekove družbeno-gospodarske dejavnosti v njem. Izraža veliko stopnjo povezanosti družbe in naravnega okolja, kar še posebej

velja za podeželske kulturne pokrajine. Je dinamična celota, ki se nenehno spreminja, še najbolj neposredno zaradi kmetijstva. Procesi se lahko združujejo v dve skupini. V prvi so razvojni procesi in v drugi procesi propadanja. Dvojno je tudi njihovo delovanje: na eni strani procesi razvijajo kulturno-gospodarske prvine, na drugi pa pospešujejo njihovo propadanje in posledično povzročajo vnovično približevanje naravni pokrajini.

Avtoričin glavni cilj je predstaviti celotno podobo slovenskih podeželskih kulturnih pokrajin, pri čemer uspešno opredeli in ovrednoti njihove sestavine, odnose med njimi, součinkovanja in poveza-ve. Posebno pozornost namenja zgodovinskemu orisu oziroma genezi oblikovanja kulturne pokrajine (kulturne pokrajine razčleni bodisi kot dediščino predslavonskega obdobja, srednjeveške kolonizacije, fevdalizma, multinacionalizma in socializma bodisi kot splet zaporedja različnih razdobij) ter opredelitvi in vrednotenju sodobnih procesov, ki tovrstne pokrajine spreminjajo mnogo hitreje, kot se je to dogajalo v preteklosti. Pri tem izhaja iz treh temeljnih predpostavk:

- naravne prvine v splošnem pomembno vplivajo na družbene prvine in s tem na oblikovanje kulturne pokrajine,
- vplivi naravnih prvin na oblikovanje kulturne pokrajine se med konkretnimi tipi kulturne pokrajine razlikujejo,
- intenzivnost človekovega delovanja v konkretnem tipu kulturne pokrajine je povezana z naravnimi omejitvami oziroma naravnimi razmerami te pokrajine.

Med naravnimi prvinami so izpostavljene reliefne prvine (nadmorska višina, nakloni, ekspozicija, genetski in morfološki tipi reliefa), podnebne prvine (padavine, zračne temperature, sončno obsevanje, podnebni tipi, mikroklima) ter hidrološke, pedološke in vegetacijske prvine, naravne prvine pa so še posebej obdelane kot omejitveni dejavnik pri oblikovanju kulturnih pokrajin. Družbene prvine so razčlenjene na gospodarske prvine (raba tal, poljska razdelitev, industrializacija), prebivalstvene prvine, naselbinske prvine (tipi podeželskih naselij, tipi hiš in gospodarskih poslopij) in komunikacijske prvine, med katerimi so posebej izpostavljene prometne poti. Kot možne scenarije nadaljnega razvoja podeželske kulturne pokrajine avtorica izpostavi tako imenovani brezbrizni pristop (*laissez-faire approach*), zaščitni pristop (*conservation approach*) in pristop oziroma model skladnega razvoja (*sustainability approach*).

Ker je Slovenija na stičišču štirih velikih evropskih naravnogeografskih enot (Alpe, Dinarsko gorovje, Panonska nižina, Sredozemlje) in štirih zgodovinskih, etnoloških, jezikovnih, verskih, skratka kulturnih prostorov (slovanski, germanski, romanski in madžarski), se je na površinsko majhnem območju izoblikovalo veliko število različnih tipov pokrajin.

Prvi kriterij izvedene tipizacije je bila členitev na naravnogeografske makroregije, drugi členitev na pokrajinske tipe, tretji členitev na reliefne enote, četrti členitev na zemljiške kategorije, peti členitev na tipe poljske razdelitve, šesti členitev na tipe naselij, sedmi členitev na prebivalstvene tipe naselij in osmi kriterij členitev na tip tradicionalne hiše. Avtorica omenja še možnost nadaljnjih členitev, temelječih na krajevnih posebnostih, kar bi tipe s ploskovnim značajem obogatilo s tipi točkovnega značaja.

S prepletanjem izbranih kriterijev se je pojavilo več kot tristo kombinacij oziroma natančno 322 različnih tipov, ki jih je avtorica po načelu podobnosti združila v 20 skupin. Za vsako od njih je opredelila, kaj je bilo odločilno za njeno oblikovanje, ter ključne razvojne procese, ki kažejo na pokrajinske spremembe v prihodnosti. Temeljne skupine tipov naših kulturnih pokrajin so:

- kulturna pokrajina dolin in kotlin v alpskem gorovju,
- kulturna pokrajina pobočij v alpskem gorovju,
- kulturna pokrajina planot v alpskem gorovju,
- kulturna pokrajina pobočij v alpskem hribovju,
- kulturna pokrajina dolin v alpskem hribovju,
- kulturna pokrajina valovitega obrobja alpskih ravnin,
- kulturna pokrajina alpskih ravnin,
- kulturna pokrajina slemen in pobočij na dinarskih planotah,

- kulturna pokrajina kraških polj, dolin, ravnin in ravnikov na dinarskih planotah,
- kulturna pokrajina dolin, ravnin in kraških polj na dinarskih podoljih in ravnikih,
- kulturna pokrajina pobočij, vzpetin in slemen na dinarskih pobočjih in ravnikih,
- kulturna pokrajina ravnikov na dinarskih podoljih in ravnikih,
- kulturna pokrajina dolin v panonskih gričevjih,
- kulturna pokrajina pobočij in slemen v panonskih gričevjih,
- kulturna pokrajina panonskih ravnin,
- kulturna pokrajina pobočij in slemen v sredozemskih gričevjih,
- kulturna pokrajina ravnin, dolin in obalne ravnice v sredozemskih gričevjih,
- kulturna pokrajina vzpetin in pobočij na sredozemskih planotah,
- kulturna pokrajina dolin in podolij na sredozemskih planotah,
- kulturna pokrajina ravnikov na sredozemskih planotah.

Izvedena tipologija še ne pomeni zaključka avtoričinih prizadevanj, saj se je lotila temeljite morfološke analize po enega tipa konkretne kulturne pokrajine v vsakem pokrajinskem tipu. Vzorčne primere je izbrala po principu pogostosti in raznovrstnosti. Na ta način so bile zajete kulturne pokrajine v različnih naravnopokrajinskih enotah, različnih reliefnih oblikah, z različno poljsko delitvijo, različnim tipom naselja, različno prebivalstveno dinamiko in različno stavbno dediščino. Za vsako testno območje so bile poleg temeljitega terenskega dela uporabljeni še podatki iz literature ter statistični in digitalni podatki. Z morfološko analizo avtorica želi kar najbolj natančno osvetliti podobo izbranega tipa in s tem dobiti informacijo o povezanosti naravnih in družbenih prvin določene kulturne pokrajine. Ugotovitve je možno prenesti tudi na ostale tipe kulturne pokrajine v določeni naravogeografski enoti. Nekateri (na prvi pogled nenavadni, kar nekako umetniški) zemljevidi so videti kot nekakšen konglomerat zapletenih barvnih vzorcev, vendar že ob malce podrobnejši preučitvi razkrivajo doslednost avtoričinega prizadevanja po vrednotenju in enostavni ponazoritvi primernosti razmer za človekovo bivanje v konkretni pokrajini. Izvedenih je bilo devet podrobnih analiz.

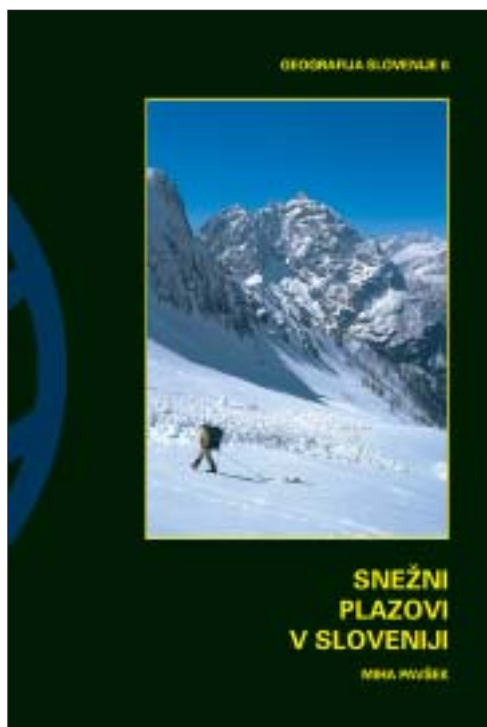
Kot primer kulturne pokrajine pobočij v alpskem gorovju je bilo izbrano naselje Krnica v Kamniško-Savinjskih Alpah, kot primer kulturne pokrajine pobočij v alpskem hribovju naselje Velika vas v Posavskem hribovju, kot primer kulturne pokrajine alpskih ravnin naselje Voklo na Savski ravni, kot primer kulturne pokrajine slemen in pobočij na dinarskih planotah naselje Sela pri Hinjah v Suhi krajini, kot primer kulturne pokrajine dolin, ravnin in kraških polj na dinarskih podoljih in ravnikih naselje Podzemelj v Beli krajini, kot primer kulturne pokrajine pobočij in slemen na panonskih gričevjih naselje Vinski Vrh v Slovenskih goricah, kot primer kulturne pokrajine panonskih ravnin naselje Predanovci na Murski ravni, kot primer kulturne pokrajine ravnin in dolin v sredozemskih gričevjih naselje Slap pri Vipavi v Vipavski dolini in kot primer kulturne pokrajine ravnikov na sredozemskih planotah naselje Skopo na Krasu.

Drago Kladnik

Miha Pavšek:
Snežni plazovi v Sloveniji
Geografija Slovenije 6

Ljubljana 2002: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 210 strani,
 ISBN 961-6358-71-5

Potrebno je bilo »... *obilo dela, dolgotrajnega opazovanja in študija plazov ter plazovitega terena* ...« (Ivan Gams 1955: Snežni plazovi v Sloveniji v zimah 1950–1954. Geografski zbornik 3, 121–122), da je nastopil čas, ko lahko z veseljem vzamemo v roke prvo knjižno monografijo o snežnih plazovih pri nas. Delo, ki ga predstavljamo na tem mestu, je izšlo kot 6. knjiga v zbirki Geografija Slovenije pri Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU.

Knjigo z naslovom *Snežni plazovi v Sloveniji* je napisal Miha Pavšek, ki se na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU že vrsto let ukvarja s problematiko naravnih nesreč in varstva pred njimi, predvsem s snežnimi plazovi. Bogato geografsko znanje dopolnjuje z aktivnostmi na planinskem področju, saj je med drugim tudi vodnik Planinske zveze Slovenije in strokovni član Podkomisije za reševanje iz plazov pri Gorski reševalni službi Slovenije.

Snežni plaz pogosto imenujemo lavina, literarno, poudarjajoč njegovo izjemno rušilno ali erozijsko moč pa tudi »bela smrt«. Preseneča podatek, da snežni plazovi vzamejo več kot tretjino žrtev naravnih nesreč. V Sloveniji je kar 179 naselij, v bližini katerih se prožijo snežni plazovi, pa to nevarnost, po besedah avtorja, kljub vsemu podcenjujemo. Razlog za to je v veliki nepredvidljivosti in spremenljivosti snežnih plazov, ki sta odvisni od cele vrste dejavnikov, tudi človeškega.

Podatki za 1257 akutnih plazov, največ jih je v Julijskih Alpah, kar 506, so zbrani v lavinskem katastru. Za vsak plaz njegove poglobitve značilnosti 85 opisuje podatkov: oblika in značilnosti prereza ter poraščenost plaznice, kamninska zgradba in stabilnost podlage, rodovitnost zemljišč, areal nad gozdno mejo, ekspozicija, vijugavost plaznice, ogroženost z drugimi naravnimi nesrečami ter pripadnost porečjem in naravnogeografskim regijam.

Avtor na podlagi podrobne in sistematične analize teh podatkov ugotavlja, da je Slovenija bolj ogrožena od snežnih plazov, kot so kazali rezultati dosedanjih raziskav, zato bi morali kataster prostorsko in vsebinsko razširiti.

Avtorjeve ugotovitve so uporabne za vse, ki se podajajo v hribovit ali gorski svet, ali pa skrbijo za infrastrukturo na teh območjih. Izjemnega pomena so predvsem karte lavinske ogroženosti, ki so izdelane s pomočjo geografskega informacijskega sistema. Prikazujejo simulacije lavinske ogroženosti površja v Sloveniji glede na naklon, ekspozicijo, rastje, trajanje snežne odeje, maksimalno višino snežne odeje, nadmorsko višino in podnebje. Avtor je simulacijo skupne ogroženosti primerjal z dejansko lavinsko

ogroženostjo površja, tako da je številčne podatke dopolnil s podatki s terena. Rezultat je skupna karta lavinske ogroženosti v slovenskih Alpah, ki je nato še podrobneje opredeljena (ponderirana) glede na naklon in rastje.

Simulacija prikazuje območja, ki so lavinsko ogrožena in na katerih lahko z ukrepi organiziranega trajnega varstva, na primer s pogozdovanjem, vplivamo na večjo varnost prebivalcev ali infrastrukture. Lavinska preventiva s pogozdovanjem je opisana na konkretnem primeru plazu nad Borjano v Breginjskem kotu.

Preventiva pa je eden od temeljnih ciljev Pavškovega dela, ki ga plazoslovci (lavinologi) ne bodo mogli prezreti. Želimo, da bi knjiga dosegla tudi številne bralce, ki pozimi hodijo v gore, ali pa tiste, ki se ne bi radi od blizu srečali s snežnimi plazovi.

Zahtevnejši bralec bo morda pogrešal kartografske prikaze v večjem merilu. Takšne karte bi sicer lahko postale del dolgoročnih planov, kot je navada v sosednjih alpskih državah, pa vendar bi njihova izdelava zahtevala dodatne napore in veliko terenskega dela. Velja poudariti, da objavljene karte niso namenjene hoji po visokogorju, temveč predvsem načrtovanju in morebitnim kasnejšim podrobnejšim analizam.

Bralec se mora na začetku nekoliko potruditi in si zapomniti okrajšave iz geografskega popisnega obrazca, ki jih potem prebira skozi celo knjigo. Knjiga je lepo berljiva, odlikujejo jo nazoren slog pisanja, ki pritegne bralca. Izstopa avtorjevo izvrstno poznavanje domačih in tujih spoznanj v tej vedi, seznam virov in literature obsega kar 160 enot. Besedilo popestrijo številne nazorne fotografije, preglednice in drugi prikazi.

Če omenjeno združimo z avtorjevim odličnim poznavanjem gorskega sveta, je rezultat lahko le knjiga, po kateri ne bomo segali le geografi. H. Hoek (1928) pravi, da je »... do teh spoznanj... moč priti le zunaj, v zasneženih gorah...«. Vendar se lahko bralci obogateni z znanjem, ki ga prinaša Pavškova knjiga, nekoliko lažje uživajo »... v pojave, ki nam jih velikodušno ponuja Narava in se počutijo kot njen sestavni del ter jo imajo radi...«.

Blaž Komac

**Tomaž Podobnikar, Drago Perko, Marko Krevs, Zoran Stančič, David Hladnik (uredniki):
Geografski informacijski sistemi v Sloveniji 2001–2002**

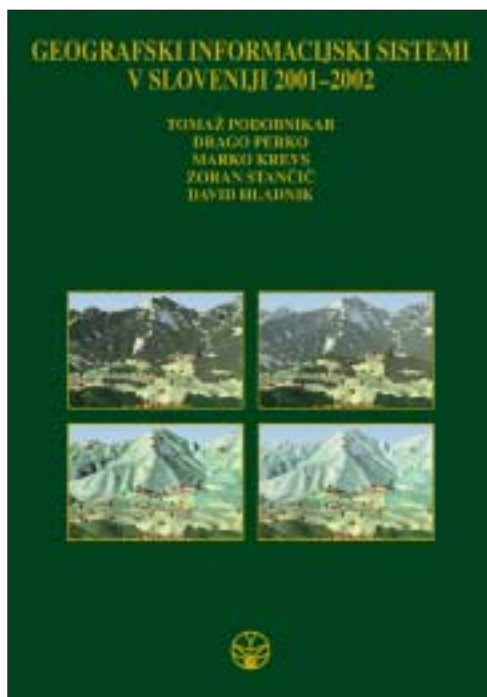
Ljubljana 2002: Založba ZRC, 240 strani, ISBN 961-6358-65-0

Leta 2002 je med številnimi publikacijami Založbe ZRC Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti izšla tudi nova knjiga iz zbirke Geografski informacijski sistemi v Sloveniji, tokrat namenjena dveletju 2000–2002. V 240 strani obsežni knjigi je 24 recenziranih prispevkov, ki jih je na razpis za objavo poslalo 35 avtorjev različnih strok. Zbornik sta izdala Geografski inštitut Antona Melika in Prostorskoinformacijska enota ZRC SAZU ob sodelovanju Zveze geografskih društev Slovenije in Zveze geodetov Slovenije.

V zborniku so predstavljeni znanstveni, strokovni in tehnični, pa tudi pedagoški dosežki s področja geografskih informacijskih sistemov. Število in raznolikost avtorjev podajata pregled nad razmahom raziskav s tega področja in njihove uporabe. Na razcvet uporabe geografskih informacijskih sistemov kaže tudi primerjava med vsemi šestimi zborniki.

Objavljena sta tudi dva geografska prispevka: Mauro Hrvatin in Drago Perko z Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU pišeta o Ugotavljanju ukrivljenosti površja z digitalnim modelom višin in njeni uporabnosti v geomorfologiji, Dejan Cigale in Barbara Lampič z Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pa o Razširjenosti hrupa v Ljubljani. Oba prispevka odlikujeta jasen in sistematičen pristop ter bogato in nazorno slikovno gradivo.

Za geografe so zelo zanimivi še vsaj trije prispevki: Dušan Petrovič z Geodetskega inštituta Slovenije piše o Trirazsežnostnih kartografskih upodobitvah prostorskih podatkov (iz tega članka so tudi slike na naslovnici), Igor Karničnik, Dalibor Radovan in Aljoša Žerjal z iste ustanove predstavljajo Hidro-

grafsko izmero obalne črte in priobalnega pasu slovenskega morja, Krištof Oštir, Tatjana Veljanovski, Tomaž Podobnikar in Zoran Stančič s Prostorskoinformacijske enote ZRC SAZU pa opisujejo Uporabo daljinskega zaznavanja pri opazovanju plazov v Logu pod Mangartom.

Zaradi skromnih finančnih možnosti, črno-belega tiska, časovnih in drugih omejitev zbornik v tehničnem smislu ne sledi sicer izjemnemu tehnološkemu napredku, kakršnega so doživeli geografski informacijski sistemi, kljub temu pa dovolj celovito prikazuje pomemben del vrhunskih dosežkov na področju geografskih informacijskih sistemov iz zadnjih dveh let, tako da bo zagotovo našel pot med bralce, ki jih zanima to področje, in spodbudil nadaljnji razvoj znanosti v Sloveniji.

Jerneja Fridl

Alenka Gaberščik (urednica):

Jezero, ki izginja

Ljubljana 2002: Društvo ekologov Slovenije, 333 strani, 112 slik, 11 risb, 10 zemljevidov, 11 grafikonov, 1 diagram, 33 preglednic, ISBN 961-238-124-0

Knjiga z nekoliko dvoumnim naslovom, ki pa se nedvomno nanaša na lastnost presihanja jezer-ske vode (za samo prihodnost jezera se zaenkrat še ni treba bati), ima ambicijo in značilnosti monografije, kar je s pripisom Monografija o Cerknškem jezeru izpričano tudi na njeni naslovnici. Njene snovalce sta prav gotovo navdihovala razprava polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja *Philosophical Transaction* (London 1687), v kateri je avtor v angleškem jeziku povzel rezultate lastnih raziskovanj enega od najbolj znamenitih presihajočih jezer v letih 1684 in 1685, pa seveda njegov slavni opis in grafični prikaz jezera v četrti knjigi Slave vojvodine Kranjske (1689).

Dandanes polihistorijski pristop seveda ni več mogoč, saj je prišlo do temeljite specializacije raziskovalcev, zato so monografska dela skoraj brez izjeme zbir prispevkov številnih posameznikov, ki si jih

uredniki bolj ali manj uspešno prizadevajo poenotiti ter zaokrožiti v primernem, vsebinsko povezanem zaporedju. Zanimivo je, da novodobni monografiji o Cerknškem jezeru ni botrovala geografija, ampak ima ključno vlogo biologija, kar je delu vtisnilo neizbrisen pečat. Ker pa je vsebinski koncept zasnovan širše, imajo geografija in z njo geografi tudi pri uresničitvi tega dela pomembno mesto. Še več, z geografskimi vidiki se knjiga začne in na nek način zaključuje, kar pomeni, da ima naša stroka tako vlogo iztočnice kot sinteze; med obema so zelo sistematično in podrobno obdelane posamezne biološke discipline. Vseskozi je prisoten tudi ekološki vidik, pri katerem je izpostavljena vloga varstva narave. Pomembno vlogo geografov v dozdajšnjem poznavanju Cerknškega jezera v uvodnem razmišljanju posredno nakaže tudi urednica, saj med njegove najbolj cenjene občudovalce, ljubitelje in raziskovalce ob Valvasorju, Naglu, Hacquetu, Steinbergu, Puticku, Tomažiču, Gospodariču in Hočevarju uvršča tudi Pavla Kunaverja in Petra Habiča.

Monografijo sestavlja 33 vsebinsko zaokroženih prispevkov izpod peres 30 avtorjev, ki jim je Cerknško jezero z okolico še vedno pomemben predmet preučevanja. Delo je skupek sodobnih spoznanj o jezeru in predstavlja pomemben prispevek k poznavanju slovenske in nenazadnje tudi svetovne naravne ter kulturne dediščine. Zasnovano je znanstveno z ustreznim citiranjem (nekoliko odstopa le način citiranja z zaporednim številčnim navajanjem opomb in virov v zadnjem, etnografskem članku); sezname literature in virov so navedeni na koncu vsakega prispevka. Za njimi je na koncu vsakega članka tudi povzetek v angleškem jeziku. Izid knjige so finančno podprli Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo ter Občina Cerknica.

Knjiga je oblikovana privlačno, čeprav bi se morda dalo še kaj postoriti pri poenotenju nefotografskih grafičnih prilog, pa tudi sicer čudovite fotografije jezera so sem in tja bolj estetsko kot vsebinsko dopolnilo. Pogrešam zimske vedute in utrinke, saj prevladujoče poletne fotografije kar nekako prikrajajo dejansko bolj raznovrstno barvno paleto jezerske vode in njene okolice, pa tudi dogajanj na jezerski gladini (nikjer niso razvidne zimske radosti, saj zamrzla vodna gladina privablja na primer drsalce in jadralske na ledu). Vendar je mogoče razumeti tudi pričujoči izbor fotografij, saj so za biologa najbrž bolj privlačna obdobja vznika, rasti, zorenja, razmnoževanja in odmiranja kot pa čas mirovanja oziroma zimskega počitka.

Monografijo sestavljajo štirje deli. Prvi predstavlja značilnosti neživega okolja jezera, jezerske kotanje in bližnje okolice: podnebja (avtor Boris Zupančič), geoloških in geomorfoloških potez (Andrej Kranjc), hidroloških značilnosti (Andrej Kranjc) in speleologije (Andrej Kranjc). Pogrešam vsaj krajšo predstavitev pedoloških značilnosti.

Najdaljši drugi del je biološko obarvan in razdeljen na tematiki flora in vegetacija ter favna. Uvaža ga članek Kakovost vode v jezeru in pritokih (Alenka Gaberščik in Olga Urbanc Berčič), ki mu sledi prispevek Ekosistem, ki ga ustvarja igra vode (Alenka Gaberščik in Olga Urbanc Berčič). Vpogled v preteklost jezera je podan v članku Paleobotanične raziskave (Metka Culiberg). Prispevek Alge v jezeru in njegovih pritokih (Gorazd Kosi) opisuje vpliv presihanja na pojavljanje alg. Različne ekološke skupine rastlin so predstavljene v prispevku Praprotnice in semenke (Andrej Martinčič), medtem ko rastlinske združbe in njihovo razširjenost predstavi članek Vegetacija (Andrej Martinčič in Ivana Leskovar). Gozdno vegetacijo okolice Cerknškega jezera opisuje članek Mitje Zupančiča. Vsebinski sklop flora in vegetacija zaokrožuje predstavitev amfibijskih rastlin močvirska spominčica in lasostolista vodna zlatca, ki sta v spremenljivem okolju Cerknškega jezera gotovo najbolj uspešni rastlini. Favniški prispevki bralca seznanjajo z mehkužci (Rajko Slapnik), nižjimi raki (Anton Brancelj), kačjimi pastirji (Matjaž Bedjanič), ravnokrilci (Paul Veenvliet), čebelami (Andrej Gogala), hrošči (Božidar Drovenik), mladoletnicami (Gorazd Urbanič in Ciril Krušnik), metulji (Tatjana Čelik), ribami (Meta Polž), dvoživkami (Paul Veenvliet in Katja Pobjoljšaj), plazilci (Slavko Polak), ptiči (Slavko Polak) in sesalci (Slavko Polak). Sistematične predstavitve dopolnjujeta opisa rojenja enodnevnice (Daša Zabric) in prezimovanja sekulj v Vranji jami (Barbara Skaberne, Tamara Čelhar, Aleksandra Lešnik in Katja Pobjoljšaj). Biološki del zaključuje in zaokrožuje članek O varstvu Cerknškega jezera (Peter Skoberne).

Tretji del monografije predstavlja in kritično obravnava družbenogeografske značilnosti Cerknškega polja v luči obremenjevanja voda (Aleš Smrekar). Predstavljeni so prebivalci in njihova aktivnost,

komunalna oskrba gospodinjstev, promet, kmetijstvo, industrija in turizem; vsaka dejavnost je svojevrsten dejavnik obremenjevanja okolja. V tem delu je še prispevek Gospodarski načrti in posegi, v katerem Aleš Smrekar podrobneje predstavi zavzemanje za osuševanje jezera v obdobju prevlade kmetijstva in težnje po stalni ojezeritvi jezerske kotanje v industrijski dobi, ki naj bi jo izvedli predvsem zaradi pridobivanja električne energije, razcveta ribištva, izboljšanja turistične ponudbe in uravnavanja vodnega režima v kraškem porečju Ljubljane in porečju Save nasploh. Avtor se v nasprotju z mnogimi drugimi strokovnjaki in ljubitelji Cerknškega jezera zavzema za ohranitev večine vseh naprav in objektov, ki so jih v sedemdesetih letih 20. stoletja namestili za kontrolirano zmanjševanja sposobnosti požiranja jezerske vode. Z njimi se vzpostavlja vodna bilanca, kakršno navajajo pisni viri pred prvimi korenitejšimi posegi človeka v prvi polovici 19. stoletja.

Zadnji del knjige je namenjen prikazu nekaterih utrinkov iz naše kulturne dediščine. Prispevek o arheoloških najdiščih (Valentin Schein) razkriva poselitev Cerknškega polja in bližnje okolice v davnini. Monografijo zaokroža prispevek Jezero in jezerci (Magda Peršič), v katerem so kronološko slikovito predstavljene eksistencialno pomembne sestavine sobivanja jezercev, prebivalcev vasi ob jezeru, in danega bivalnega okolja, pri čemer je poudarek na edinstveni prepletenosti Cerknškega jezera in okoliških kmetijskih ter gozdnih zemljišč. Še posebno podrobno je prikazan ribolov. Sledi še epilog s prispevkoma Čudežni splet življenja (izpod peresa urednice Alenke Gaberščik) in Nekaj besed o zavarovanju »enega največjih naravnih čudes« (Valentin Schein); v slednjem so predstavljena prizadevanja za realizacijo projekta Notranjski regijski park.

Knjiga je lahko dobrodošel pripomoček učiteljem, študentom in raznovrstnim ljubiteljem jezera in Cerknškega polja, saj jim podrobno razkrije in osvetli tako njegove značilnosti kot posebnosti. Čeprav avtorski prispevki predstavijo dokaj celovito podobo Cerknškega jezera in njegovega zaledja, bi bili za še bolj celovit oris koristni tudi poglobljeni prispevki s področij zgodovine, umetnostne zgodovine in umetnosti; spomnimo se le njegovih številnih likovnih upodobitev, ki kar kličejo po sistematični obdelavi in predstavitvi.

Drago Kladnik

Andreas Götz, Ulf Tödter, Michael Gleich, Michel Revaz, Mario R. Broggi:

2. poročilo o Alpah: podatki, dejstva, problemi, rešitve

Ljubljana 2002: Planinska zveza Slovenije, evidenčna številka 226, ISBN 961-6156-34-9

Štiriletno obdobje postaja v sodobnem (in demokratičnem) življenju gibalo radovednosti in sprememb. Na različnih področjih ustvarjanja in delovanja to gibalo različno imenujemo, pa tudi različno razumemo. V oblastnih skupinah so to volitve, v osemletni osnovni šoli razredna ali predmetna stopnja, v življenju ljudi pa tista zvrhana mera, ki v povprečju vsaj dvajsetkrat oddaljuje rojstvo in približuje smrt. Zaradi narave našega dojemanja nam je način vrednotenja po posameznih delih domač in običajen. Zato tudi, na primer svoje gorniške poti na vrhove, navadno razdelimo na posamezne krajše odseke, ki nam v obliki počitkov ali izrazitih in dobro vidnih naravnih spremljevalcev služijo kot opora v utrudljivem početju.

Takšno ponavljajoče početje, ko prvemu koraku sledi drugi, zatem tretji in četrti, pa peti in šesti, lahko ob posebnih priložnostih rečemo tudi tradicija. Ali potemtaka že lahko govorimo o tradiciji, če je bil storjen šele (ali pa morda že!) drugi korak? Ta korak – izid knjige, ki dopolnjuje 1. poročilo o Alpah, ki je izšlo leta 1998, se je zgodil po štirih, za uresničevanje Sporazuma o varstvu Alp – Alpske konvencije skorajda katastrofalno sušnih letih. Sušnih predvsem na politični ravni (resnici na ljubo manj je bilo tudi dejanskih zimskih padavin), ko bi vsebina sporazuma morala zaživeti, pa so države podpisnice večinoma držale figo v žepu. Zato ne preseneča v Uvodni besedi trpko zapisana ugotovitev, da je »... Alpska konvencija samo seznam lepih imenov ...«.

Mednarodna komisija za varstvo Alp – CIPRA International s sedežem v Lihtenštajnu je knjigo, ki je sočasno izšla v nemščini, francoščini, italijanščini in slovenščini, pogumno opremila s štirimi udar-

nimi gesli: podatki, dejstva, problemi, rešitve. Kot kaže, pa je tak jasen in celovit pristop še vedno preveč preprost, da bi ga (na Dunaju, v Ljubljani, Rimu, Parizu, Berlinu ...) jemali resno. Ob letošnji (na slovenskih tleh kričeče skromni) spremljavi Mednarodnega leta gora so članki pospravljeni v petih predalih na 424 straneh: Življenje v Alpah (132 strani), Hribovsko kmetijstvo (60 strani), Gorski gozd (52 strani), Energija (72 strani) ter Prostorsko načrtovanje in varstvo tal (63 strani).

Poročilo opisuje prostor, v katerega smo obiskovalci nekoč čisto zares potovali, danes pa tja preprosto gremo. »... V njem več kot 40 % prebivalcev govori nemški jezik, približno tretjina italijanski, 20 % francoski in 5 % slovenski jezik ...« (stran 24). Kulturni antropolog Annibale Salsa iz Italije o Alpah pravi: »... Zveni jasno in enostavno, kot da vsi mislimo na isto stvar. Zveni kot nekaj enotnega. Ali je ta enovitost resnična ali navidezna? Ali so Alpe skupek geografskih, gospodarskih, ekoloških in družbeno-kulturnih dejavnikov? Sta kdaj sploh obstajali enotna alpska kultura ali družba? Ali je razumevanje Alp kot nekaj enotnega sploh skladno z njihovo raznolikostjo? ...« (stran 269). Ob naravnih danostih in vseh lepotah, ki jih skrivajo, so nekatera območja v Alpah zaradi procesov izseljevanja, praznjenja, staranja prebivalstva in gospodarskega zaostajanja, v filmski govorici postale tudi idealen kraj za snemanje družbenih dram in presunljivih dokumentarcev.

Švicar Iwar Werlen, redni profesor za splošno jezikoslovje in predstojnik Oddelka za jezikoslovje na Univerzi v Bernu je v alpskem prostoru slovensko manjšino našel le na avstrijskem Koroškem (predvsem južno od Drave) in na Štajerskem (predvsem v okolici Radgone), ne pa tudi v Italiji. Ob tej netočnosti se mu je zapisalo tudi naslednje: »... Pozornost zbuja dejstvo, da so vse manjšine (razen nemško govoreče skupnosti v Sloveniji) bolj ali manj zakonsko priznane in zaščitene ...« (stran 34). Slovenski uredniki so besedilo pustili nedotaknjeno kot nedvomni dokaz naše demokratičnosti in brezmejnega spoštovanja različno mislečih ...

Vendar niso nevedni samo tujci. V Predgovoru piše, da imamo »... 200 visokogorskih in srednje gorskih planinskih koč, bivakov in zavetišč...« in da »... v projektih Mladinske komisije pri PZS prek mladinskih

odsekov v planinskih društvih deluje okoli 30.000 mladih planink in planincev...«. Nobeden od podatkov ne drži, pretiravanje, ki pa v dobršni meri kaže predvsem na slabo poznavanje samočistilnih sposobnosti alpskega sveta, pa je tudi naslednja trditev: »... *Z nameščanjem in gradnjo čistilnih naprav po EU normativih ob planinskih objektih smo uspešno začeli in si bomo prizadevali v najkrajšem možnem času s čistilno napravo opremiti vse planinske postojanke v slovenskih gorah...«.* Ugotovitve namreč kažejo, da ponekod v veliki meri zadošča že zmanjšano udobje in varčevanje z vodo in kakovostno zgrajena triprekatna greznica, ki jo redno praznimo, vsebino pa vozimo na čistilno napravo v dolini. To je bistveno ceneje od gradnje čistilne naprave, ki stane od 15 do 20 milijonov SIT, kar pomeni, da bi za uresničitev zapisane obljube potrebovali kar 3200 milijonov SIT!

2. poročilo o Alpah dokazuje, da je znanje, ki ga smiselno povezujemo v predstavo o alpskem svetu, zelo raznoliko. Obsega geološke, paleontološke, geomorfološke, krasoslovne, geografske, kartografske, biološke, kmetijske, gozdarske, arheološke, geodetske, zgodovinske, narodopisne, muzikološke, jezikovne, manjšinske, sociološke in številne druge izsledke. Poročilo govori tudi o seštevku vsakodnevnih vremenskih dogajanj – o spremembi podnebja. Razlike s preteklostjo so seveda opazne na konkretnih primerih. Triglavski ledenik se nedvomno krči, kaj pa se dogaja v temeljih Triglavskega doma na Kredarici, pa še ne vemo. Od drugod poročajo: »... *Zaradi taljenja se zmanjšuje trdnost tal, kar povečuje nevarnost naravnih nesreč, kot so hudourniški nanosi in podori. Na nekaterih visoko ležečih smučiščih v Alpah zaradi postopnega taljenja večne zmrzali temelji vzpenjač niso več dovolj trdni...«* (stran 98).

Pri nastajanju poročila je sodelovalo 93 avtorjev različnih generacij (najmlajša avtorica je rojena leta 1974, najstarejša dva pa sta prišla na svet leta 1927), poklicev (geografi, gozdarji, biologi, odvetniki ...) in domovin (iz Slovenije – v nasprotju z njeno biotsko raznovrstnostjo – le Jurij Diaci in Vilibald Premzl). Majhno število slovenskih avtorjev in neobjava slovenskih (mednarodno primerljivih) raziskovalnih dosežkov oziroma neopravičljiva odsotnost opisa realnega stanja slovenskega alpskega sveta molče govori o nujnosti organiziranja raziskovalcev v Sloveniji. Na mednarodni ravni je bil za povezavo tega znanja konec leta 1999 v Luzernu v Švici ustanovljen Mednarodni znanstveni komite za raziskovanje Alp (ISCAR). Ideja o mreži slovenskih raziskovalcev, ki se ukvarjamo z alpskim svetom, vsekakor ni nova. Pravzaprav se je ob ustanovitvi CIPRA – Slovenija zdelo, da smo takšno mrežo tudi dobili, vendar so neurejene finančne razmere ta optimizem hitro pokopale. K sreči slovenski vladi (še) ni treba pripraviti 2. poročila o slovenskih Alpah, odisejada (= kar se predolgo vleče, kar je neprijetno ali celo nevarno) Mednarodnega leta gora pa se konča 31. decembra.

Poročilo o Alpah, ki ga je izdala Planinska zveza Slovenije, je koristen in nepogrešljiv študijski in strokovni pripomoček za številne generacije študentov, raziskovalcev in novinarjev – oblikovalcev javnega mnenja. Je pa tudi svojevrstno ogledalo razmer in želje po ukrepanju. S kakšnim ciljem (gospodarskim, naravovarstvenim ...) pa je že drugo vprašanje.

Borut Peršolja

Wolfgang Tintor:

Überlegungen zum Spätglazial zwischen Fusine und Ratece sowie im Mangarttal (Julischen Alpen) Grazer Schriften der Geographie und Raumforschung 38

Graz 2002: Universität Graz, strani 263–275, 8 ilustracij

V avstrijskem delu zahodnih Karavank živeči avtor se raziskovalno ukvarja predvsem z ledeniški mi pojavi v bližnjih Julijskih Alpah. V Carithia II je leta 1993 objavil pretežno po že objavljenih virih napisan članek o malih ledenikih v Julijskih Alpah (str. 402–424), v njem pa poudarja nazadovanje Kaninskega in Triglavskega ledenika, piše o izginulih ledenikih pod Vršičem in Prestreljenikom in o ledeniku pod Montażem, ki je obdržal nespremenjenih 7,5 ha. Obstoj ledenikov pojasnjuje s klimo, z reliefom in lego. V zadnji, v naslovu omenjeni razpravi, pa poroča o novih ugotovitvah o poznoglacialnih ledeniških stadijih med Fužinami (*Fusine*) in Ratečami. Tamkajšnje splošne razmere v poznem glacialu so bile podobne kot v zahodnem koncu Zgornjesavske doline, kjer so jih poleg klasikov, kot sta Alfred Penck

in Eduard Brückner, preučevali tudi slovenski geomorfologi (V. Bohinec, A. Melik in pisec tega poročila). Tintorjevi dosežki so zato za nas še posebno zanimivi. W. Tintor povzema naše trditve, da je višji ledenik iz Ziljske doline še v poznem glacialu, v bühlu, segal skozi ozko dolino Ziljice med Karnijskimi Alpami in Karavankami in zajezeval ledenike iz severnih Julijskih Alp. Iz Trbiške kotlinice je tudi po Tintorju segal še v zahodni konec Zgornjesavske doline in se konec bühla umaknil do pred Fužin, v naslednjem umikalnem stadiju steinach pa je v porečju Ziljice povsem izginil. Tedaj je 5,5 km dolg in 9,7 km² velik mangartski ledenik odložil na vhodu v dolino Mangartskih jezer morenski nasip v nadmorski višini 850 m, kar je 460 m nižje od takratne zgornje snežne meje. Blizu tam, pri večjih Mangartskih jezerih, sta 100 oziroma 120 m višja morenska niza dveh umikalnih faz gschnitza, nastala na koncu 3,5 km dolgega ledenika. Višje v dolini so iz umikalnega stadija sender v nadmorski višini 1300 do 1330 m ostanki morenskih nasipov, ki jih gradijo predvsem skalni balvani, odpadli iz sten v končni dolini, kjer je bil ledenik dolg le še 1,5 km. Obilica moren in več kot deset metrov visokih skal in jezera napravljajo po mnenju Tintorja Mangartsko dolino za vzorčno za poznoglaciale študije in vredno turističnega vrednotenja in posebnega naravovarstva. V bühlu se je mangartski ledenik še spajal z glavnim dolinskim, ki je zapolnjeval zahodni konec Zgornjesavske doline in se preko Trbiške pokrajine nadaljeval v ziljskega. Njegov obseg je Tintor določil z najdbo več novih bočnih moren

Ob Tintorjevi risbi dolgega ledeniškega bühlskega jezika Mangart-Ziljskega ledenika se vprašamo, zakaj ni bil podobno povezan z glavnim dolinskim ledenikom tudi ledenik iz prav tako široke in morensko drugačne julijske doline Zajzera pod še malo višjo skupino Montaż (2750 m)–Viš (2666 m). V sosednji visokogorski dolini, Planici, so, kot kaže, morene umikalnih faz po bühlu povezane v enotno sredinsko moreno, katere vrh iz podornih skal je skladen z višino zahodnega grebena Ponc. Spričo tolikih razlik v umikalnih stadijih v stranskih dolinah ob levih pritokih zgornje Save si raziskovalec ledeniških sledov brez pelodnih, pedoloških in drugih datacij enostavno ni upal morene uvrstiti po shemi poznoglacialnih stadijev, narejeni v mnogo višjih zahodnejših Alpah.

Vzpodbujen z ugotovljenimi poznoglacialnimi stadiji v mejnem italijanske ozemlju bo Wolfgang Tintor starostno podrobneje opredelil tudi morene na slovenski strani državne meje v okviru Julijskih Alp in Karavank. To napoveduje na koncu razprave. Z veseljem pričakujemo novih spoznanj, še zlasti, ker pozna večino slovenskih študij in v naši državi uporablja samo slovenska imena. V nekaterih naših študijah pa je spregledal navedbe nekaj moren, deloma po naši krivdi, saj jih nismo na kartah označili tako temeljito kot on zahodno od državne meje. Dopolnitve znanja pričakujemo predvsem od njegovih datacij. V svoji razpravi napoveduje pelodne analize za ozemlje okoli Fužin in Mangartskih jezer. Te mu je po izidu razprave izdelal dr. Adolf Fritz, piscu tega poročila pa poslal avtor razprave. V Fritzovi preglednici zavzemajo pelodi smreke in bora v bühlu 40 do 52,5 %, v steinachu 15,7 do 35,7 % in v gschnitzu 17,3 do 34,7 %. Deleži breze in jelše so v bühlu 2,6 do 0,9 %, steinachu 2,8 % in gschnitzu 2,6 %. Deleži travin so v bühlu pod 0,5, v steinachu pod 7,1 %, in gschnitzu pod 5,3 %.

W. Tintorju se zdi nemogoče, da med Bledom in Bohinjsko kotlino ne bi bilo sledov vmesnih umikalnih stadijev. Vendar so tam drugačne razmere kot v široki Mangartski dolini z vedno strmejšim dnom proti koncu in vedno več skalnimi balvani kot odkladnino skalnih podorov z okoliških sten. Že v sosednji bistveno ožji Planici so morene mlajših poznoglacialnih umikalnih stadijev pokopane pod sredinsko moreno, na vrhu sestavljeno iz podornih skal. Njegovo delo tam ne bo lahko.

Ivan Gams